

การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

The Development of Desirable Characteristics of Good Citizenship in the ASEAN Community through Contemplative Education Approach for Grade 8 Students

นำพงศ์ สุขสบาย (Namphong Suksabai) *

ลัดดา ศิลาโนย (Ladda Silanoi) **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ให้นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป 2) พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ให้นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ห้องเรียน 2/1 โรงเรียนแสงอร่ามพิทยาคม ต.กุดหมากไฟ อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 28 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ 1) เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติ คือ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 9 แผน ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ 10 ชั่วโมง 2) เครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนผลการปฏิบัติ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสะท้อนความคิดเห็นของนักเรียน และแบบทดสอบย่อยท้ายวงจร 3) เครื่องมือที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนด้านเจตคติ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งมีวงจรการปฏิบัติการวิจัย 3 วงจร คือ วงจรการปฏิบัติที่ 1 ประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-3 วงจรการปฏิบัติที่ 2 ประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4-6 และวงจรการปฏิบัติที่ 3 ประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7-9 หลังจากทดลองกิจกรรมการเรียนการสอนเสร็จสิ้นลงใน แต่ละวงจรปฏิบัติการ ได้ทำการทดสอบย่อยเพื่อประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน จิตตปัญญาศึกษา

Keywords: Desirable Characteristics of Good Citizenship in the ASEAN Community, Contemplative Education

* นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (กลุ่มวิชาเฉพาะการสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (กลุ่มวิชาเฉพาะการสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ร้อยละ 78.40 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์มีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 82.14 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้
2. นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ร้อยละ 79.28 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และนักเรียน ที่ผ่านเกณฑ์มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 78.57 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

Abstract

The objectives of the present research were 1) to develop desirable characteristics of good citizenship in the ASEAN Community through Contemplative Education Approach for Grade-8 students so that at least 75% of them pass the passing score of 75% and 2) to develop their learning achievement so that at least 75% of them pass the passing criterion of 75% or better. The target group consisted of 28 grade-8 students in Saeng Ararm Pittayakom School in Good Markfai Sub-district, Nong Wuasaw District, Udonthani Province during the second semester of the 2012 academic year.

The instruments used for the study consisted of three categories, i.e. 1) experimental tool which comprised 9 lesson plans basing on the ideas of Contemplative Education Approach which took 10 instructional periods to complete, 2) reflection tool which comprised a teacher's teaching-behavior observation form, a student's learning behavior observation form, a student interview form, a student opinion reflection form and end-of-spiral quizzes, and 3) assessment tool which consisted of a test for measuring the students' attitude concerning the subject of desirable characteristics in the ASEAN Community and a learning achievement test.

The study followed action research procedure consisting of 3 spirals. In the first spiral lesson plans 1-3 were used for the experiment, while lesson plans 4-6 and 7-9 were used in the second and third spirals respectively. At the completion of activities in each spiral, a quiz was administered in order to assess the students' progress. Results of the quizzes were analyzed and results were used as guidelines for revising or adjusting the remaining lesson plans to make them become more effective for the next spirals.

The findings showed that:

1. The students made a mean score of 78.40% on the aspect of desirable characteristic of good citizenship of the ASEAN Community and 23 students (or 82.14% of the good) passed the passing criterion. Their achievements in this category were higher than the prescribed criterion of 75/75; and
2. The students made a mean achievement score of 79.28% and 22 students (or 78.57% of the group) passed the passing criterion of 75%. Their achievements in this category were higher than the prescribed criterion of 75/75.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ประเทศต้องมีการเปลี่ยนแปลงมากมายหลายด้าน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยปัจจัยสำคัญที่ตั้งตัวรองรับและเป็นเงื่อนไขผลักดันความก้าวหน้า ก็คือพลเมืองของประเทศ หากประเทศใดมีพลเมืองที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประเทศนั้นย่อมมีศักยภาพที่จะแข่งขันกับประเทศอื่นอย่างเข้มแข็ง จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าพื้นฐานของการพัฒนาประเทศย่อมขึ้นอยู่กับ การจัดการศึกษา โดยเฉพาะในประเด็นการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้รับการศึกษา ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของสถาบันการศึกษาและเป็นปัจจัยที่ทำให้การศึกษามีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ โดยจะเห็นได้จากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่พยายามลงทุนในการจัดการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพและเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาให้สูงขึ้น โดยปฏิบัติตน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะเด็กไทยในประชาคมอาเซียน ที่กำหนดเป็นลักษณะ 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านทักษะหรือกระบวนการ 3) ด้านเจตคติ ซึ่งในด้านความรู้และด้านทักษะกระบวนการคาดหวังว่าผลตอบแทนที่จะได้เพิ่มขึ้นก็คือคุณภาพของประชากรในประเทศของตน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548)

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองควรมี 3 มิติ คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านความคิดเห็นหรือ เจตคติ 3) ด้านการปฏิบัติสามารถพัฒนาได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม แต่ในด้านคุณลักษณะหรือเจตคตินั้นยังมีรูปแบบการพัฒนาที่เป็นนามธรรม ในขณะที่ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นภูมิภาคที่น่าสนใจของโลก ในขณะนี้ ได้พยายามขับเคลื่อนการพัฒนาความเป็นพลเมืองสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปีพุทธศักราช 2558 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

เมื่อวิเคราะห์ในประเด็นของการจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่ายังขาดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมืองหรือคุณลักษณะอย่างจริงจัง ขณะเดียวกันการพัฒนาคุณลักษณะของโรงเรียนแสงอร่ามพิทยาคม ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ยังไม่มีกระบวนการที่ชัดเจนในเรื่องของการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน แทรกอยู่ในหลักสูตรสถานศึกษา (โรงเรียนแสงอร่ามพิทยาคม, 2554) การพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าวจึงต้องอาศัยวิชาสังคมศึกษาในการขับเคลื่อน เพราะเป็นวิชาที่หล่อหลอมความเป็นพลเมืองดี อันเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ในประชาคมอาเซียน เป็นการยกระดับการพัฒนาในด้านจิตใจของมนุษย์ (ลัดดา ศิลาน้อย และอังคณา ตุงคะสมิต, 2554) และกระบวนการหรือวิธีการที่สามารถพัฒนาและเข้าถึงด้านในของจิตใจมนุษย์ได้นั้น คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตัวเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง หรืออีกนัยหนึ่งเกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น จากการทำสมาธิ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สุนทริยสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติและจิตตภาวนา เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ประเวศ วะสี, 2549) กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่จะหล่อหลอมความเป็นพลเมืองหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้อย่างชัดเจน และมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษาที่ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและแนวคิดของนักการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สนใจที่จะพัฒนาคุณลักษณะ

ความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนแสงอรุณพิทยาคม โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการดำเนินการวิจัย และนำข้อค้นพบต่าง ๆ มาพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนให้พร้อมสู่ความเป็นพลเมืองอาเซียนได้อย่างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของกลุ่มอาเซียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ให้นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป
2. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ให้นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การสอนที่เน้นให้นักเรียนมีการปฏิบัติและเกิดการคิดอย่างลึกซึ้ง โดยใช้กิจกรรมเป็นฐานประกอบกับการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อมสู่การเรียนรู้ (Check in) เป็นการเริ่มต้นก่อนสอนแต่ละชั่วโมงเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเรียน เมื่อนักเรียนมาพร้อมแล้วผู้สอนจะให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฝึกสมาธิ เช่น กิจกรรม ปิดตาตำทำสติ (นั่งสมาธิ) กิจกรรม เช็ควินวินสู่การเรียนรู้ กิจกรรม จิตนิ่งยังรู้ กิจกรรม สุนทรีสนทนา เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การพูดและฟังเพื่อนโดยพิจารณาอย่างรอบคอบ (Dialogue conversation) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้การแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน เพื่อระดมสมอง เล่าประสบการณ์ การวิเคราะห์ โดยให้สมาชิกแต่ละกลุ่มเลือกประธานกลุ่ม เพื่อเป็นผู้นำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเลขาในการกลุ่ม เพื่อบันทึกข้อสรุปของกลุ่ม โดยกลุ่มร่วมกันคิดแล้วเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นโดยบอกเล่าประสบการณ์ ความรู้สึก ข้อคิดเห็นจากเรื่องราวที่ได้เรียนรู้มา จากนั้นแต่ละกลุ่มนำเสนอให้สมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ฟัง แล้วนำข้อมูลที่ได้ฟังไปพิจารณาอย่างรอบคอบ

ขั้นที่ 3 การสะท้อนความคิด (Reflection) เมื่อนักเรียนได้ฟังแต่ละกลุ่มนำเสนอแล้วให้นักเรียนแต่ละคนสะท้อนความคิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ได้ฟังโดยการพิจารณาอย่างรอบคอบ

ขั้นที่ 4 การฝึกทบทวนความรู้ด้วยตนเอง (Check out) เป็นขั้นตอนหลังจากสะท้อนความคิดแล้วให้นักเรียนแต่ละคนฝึกทบทวนสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้ในแต่ละชั่วโมง สรุปเนื้อหาและกิจกรรมร่วมกันกับผู้วิจัยที่นักเรียนได้ปฏิบัติ

ขั้นที่ 5 สรุปการทบทวนความรู้ด้วยการจดบันทึก (Journaling) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่นักเรียนทุกคนจะต้องบันทึกเนื้อหา ความรู้สึก ข้อคิดเห็นต่าง ๆ จากการที่ได้เรียนรู้ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละชั่วโมง

2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน หมายถึง ลักษณะที่จำเป็นของบุคคลที่จะเป็นพลเมืองของประชาคมอาเซียนในอนาคตในด้านเจตคติ ประกอบด้วย 1) มีความภูมิใจในความเป็นไทย/ความเป็นอาเซียน 2) ร่วมกันรับผิดชอบต่อประชาคมอาเซียน 3) มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน 4) มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล สันติวิธี/สันติธรรม 5) ยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา และ 6) ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ PAOR ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกตการณ์ (Observation) และการสะท้อนผลการปฏิบัติ (Reflection) ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ห้องเรียน 2/1 โรงเรียนแสงอร่ามพิทยาคม ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 28 คน

2. รูปแบบการวิจัย เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ดำเนินการตามวงจรการวิจัย (Action Research Spiral) ของ Kemis and McTaggart (1992 อ้างถึงใน ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, 2537) ดำเนินการ 3 วงจรปฏิบัติการ

3. ตัวแปรที่ศึกษา

1) ตัวแปรต้น คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2) ตัวแปรตาม คือ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำแนกตามลักษณะของการใช้ดังนี้

1) เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติ คือ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา จำนวน 9 แผน ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ 10 ชั่วโมง ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.72

2) เครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนผลการปฏิบัติ ประกอบด้วย แบบสังเกตพฤติกรรมการสอน

ของครู แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสะท้อนความคิดเห็นของนักเรียน และแบบทดสอบย่อยท้ายวงจร

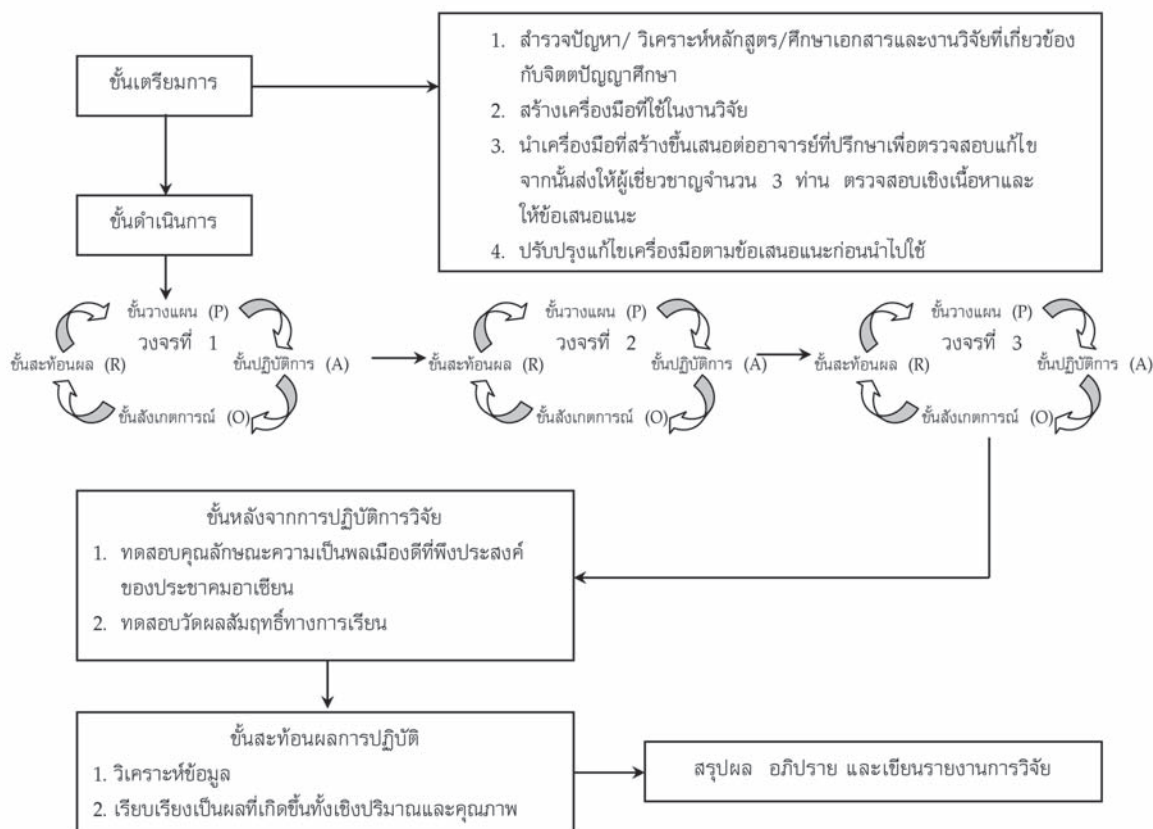
3) เครื่องมือที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ คือ

(1) แบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ด้านเจตคติ เป็นแบบทดสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ซึ่งมีลักษณะคำถามเป็นสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงถึงความมีคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนในด้านเจตคติ แบบวัดเป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ ได้แบบวัดที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง 0.30-0.75 ค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.25-0.75 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89

(2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 45 ข้อ ได้ข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง 0.21-0.79 ค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.21-0.76 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.82

โดยเครื่องมือดังกล่าวได้นำมาใช้ในกระบวนการวิจัยตามโครงสร้างและรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิโครงสร้างการดำเนินการวิจัย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยข้างต้น โดยมีรายละเอียดการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1) ปฐมนิเทศนักเรียนกลุ่มเป้าหมายและเชิญผู้ช่วยวิจัยเข้าร่วม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมดำเนินการวิจัย

2) ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 10 ชั่วโมง จำนวน 9 แผน

3) เมื่อสิ้นสุดแต่ละวงจร ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกแผนการจัดการเรียนรู้ และจากเครื่องมือสะท้อนผลการปฏิบัติ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนผลการปฏิบัติมาวิเคราะห์ เพื่อ

ปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วนำไปปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ในวงจรปฏิบัติต่อไป

4) หลังจากดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทั้ง 3 วงจรปฏิบัติแล้ว ให้นักเรียนทำแบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนด้านเจตคติและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นำคะแนนที่ได้ไปวิเคราะห์ผลและแปลผลข้อมูลต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างดำเนินการปฏิบัติการวิจัยและหลังจากสิ้นสุดการปฏิบัติ การวิจัย โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพื้นฐาน คือ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ของคะแนนทดสอบย่อยท้ายวงจร

คะแนนสอบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนและคะแนนทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบายความ นำมาสู่การสรุปผลการวิจัยและแสดงให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษา ซึ่งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้นำข้อมูลที่ไดรวบรวมจากเครื่องมือ แบบสังเกตพฤติกรรม การสอนของครู แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบสะท้อนความคิดเห็นของนักเรียน และแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์วิจารณ์เชิงเนื้อหา เพื่อประเมินสภาพที่เกิดขึ้นว่ามีความบกพร่อง มีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไร แล้วหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น โดยนำเสนอผลที่ได้ในรูปแบบความเรียง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

1) ผลจากการใช้แบบวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน พบว่า นักเรียน มีพัฒนาการด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ร้อยละ 78.40 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์มีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 82.14 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

2) ผลจากการใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ร้อยละ 79.28 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 78.57 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

2. อภิปรายผล

1) ผลการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน

จากการทดสอบเพื่อวัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคม

อาเซียน พบว่า มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ดังกล่าวร้อยละ 82.14 และมีคะแนนที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว ร้อยละ 78.40 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นกิจกรรมที่สามารถออกแบบกิจกรรมได้หลากหลายรูปแบบ เน้นที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนตอบสนองความรู้สึกลและความต้องการของผู้เรียน สร้างความเข้าใจและตระหนักรู้ในสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้อยู่เสมอ กิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของตนเองและผู้อื่น เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่พึงประสงค์ที่ระบุไว้ในคุณลักษณะเด็กไทยในประชาคมอาเซียนในด้านเจตคติ คือมีความภูมิใจในความเป็นไทย/ความเป็นอาเซียน ร่วมกันรับผิดชอบต่อประชาคมอาเซียน มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล สันติวิธี/สันติธรรม ยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการสังเกตนักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ในด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน พบว่า ในขั้นการเตรียมความพร้อมสู่การเรียนรู้ (Check in) นักเรียนส่วนใหญ่ มีการสวัสดีทักทาย วาจา และใจดี เป็นอย่างดี โดยเกิดจากกิจกรรมที่นักเรียนได้ปฏิบัติ เช่น กิจกรรมสวัสดีทักทาย ปิด ตาตำทำสติ (นั่งสมาธิ) จิตนิ่งยังรู้ นอกจากนี้นักเรียนยังได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นอย่างหลากหลาย จากกิจกรรมดูภาพ เช่น “ภาพที่หนูเห็นทำให้นึกถึงครอบครัวหนูที่เคยไปเที่ยวทะเลในช่วงปิดเทอมค่ะ” “ผมชอบภาพที่ทานข้าวที่บ้านครับ เพราะดูแล้วทำให้รู้สึกอบอุ่นเป็นกันเองดี” “ผมรู้สึกชอบทุกภาพเลยครับ เพราะทำให้ผมคิดถึงพ่อกับแม่ที่ต่างจังหวัด”

ในขั้นการพูดและฟังเพื่อนโดยพิจารณาอย่างรอบคอบ (Dialogue conversation) นักเรียนมีความตระหนักในการเป็นผู้ฟังและผู้พูด แม้ว่าการพูดของ

เพื่อนบางครั้งจะไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนเอง แต่ก็ยินดีรับฟังเพื่อนอย่าง ใส่ใจและพิจารณาอย่างรอบคอบ ประเด็นคำตอบของนักเรียนที่น่าสนใจหลังจากที่นักเรียนชมภาพยนตร์โฆษณา เรื่อง “ความรักของพ่อแม่” เช่น มีนักเรียนหญิงกล่าวว่าความรู้สึกว่า “หนูคิดถึงพ่อที่ทำงานอยู่ต่างประเทศค่ะ เพราะไม่ได้เจอมาหลายปีแล้ว” นักเรียนอีกคนบอกว่า “หนูรู้สึกซาบซึ้งที่พ่อแม่พร้อมให้อภัยลูกเสมอค่ะ” ส่วนตัวแทนนักเรียนชายได้แสดงความคิดเห็นว่า “ผมคิดว่าพ่อทำหน้าที่ได้สมบูรณ์แบบและแสดงออกถึงความรักที่มีต่อลูก”

ในขั้นการสะท้อนความคิด (Reflection) นักเรียนสะท้อนถึงความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งอยากเป็นผู้พูดและผู้ฟัง ไม่แสดงความไม่พอใจเมื่อเพื่อนพูดมากเกินไปจนจำเป็น รู้จักวิเคราะห์ตนเองและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เข้าใจคนอื่น มากขึ้น มีตัวอย่างข้อความที่นักเรียนสะท้อนความคิดเห็น เช่น “หากประเทศในอาเซียนร่วมมือกันจะทำให้เศรษฐกิจรุ่งเรือง” “อาเซียนรวมใจ.....อาเซียนเรามาช่วยกัน” “ฉันและเธอเราคืออาเซียน”

ในขั้นการฝึกทบทวนความรู้ด้วยตนเอง (Check out) นักเรียนแต่ละคนจะได้ทบทวนสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้มาโดยผ่านกิจกรรม ซึ่งสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างหลากหลาย สร้างความเข้าใจต่อตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี มีประเด็นการฝึกทบทวนความรู้ด้วยตนเองของนักเรียนที่น่าสนใจ เช่น “วัฒนธรรมของแต่ละประเทศมีเสน่ห์และน่าเรียนรู้” “วัฒนธรรมสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศได้”

ในขั้นสรุปการทบทวนความรู้ด้วยการจดบันทึก (Journaling) ข้อสังเกตจากการที่ให้นักเรียนเขียนบันทึก การเรียนรู้ นักเรียนสามารถเขียนแสดงความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมา เช่น “ไต่ขั้นหนูจะทำแต่ความดี ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น” “ผมอยากเห็นสังคมมีแต่ความสงบสุข รักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกัน”

จากตัวอย่างขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ทำให้เห็นความ

ชัดเจนและสะท้อนถึงคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน นักเรียนส่วนใหญ่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองในทางที่ดีขึ้น มีความตระหนักในการเป็นผู้ฟังและผู้พูดที่ดี แม้ว่าการพูดของเพื่อนบางครั้งจะไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนเอง แต่ก็ยินดีรับฟังเพื่อนอย่างใส่ใจและพิจารณาอย่างรอบคอบ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สะท้อนถึงความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งอยากเป็นผู้พูดและผู้ฟัง นักเรียนรู้จักวิเคราะห์ตนเองและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น

ดังที่ ศิราณี อิ่มน้ำขาวและคณะ (2553) พบว่า การจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาส่งผลให้ช่วยลดความวิตกกังวล ความเครียดของนักศึกษา นักศึกษาได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเอง ช่วยให้เกิดการระบายความรู้สึก รู้จักวิเคราะห์ตนเองและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถพัฒนาให้นักเรียนมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียนตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ สอดคล้องกับ อรอนงค์ แจ่มผล (2552) ได้ศึกษาผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนเองของนักศึกษาแล้วเกิดผลการเรียนรู้ภายในตนเอง นักศึกษาสามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ภายนอกผ่านกิจกรรมและกระบวนการเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและแนวปฏิบัติใหม่ต่อตนเองและใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและแนวปฏิบัติใหม่ต่อตนเองและผู้อื่น ส่งผลสู่การประพฤติอย่างมีสติและปัญญา มีความรักความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสรรพสิ่งรอบตัวและกับ อารี หลวงนา (2552) ที่ศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของผู้สอน คือสอนได้ดี มีความตั้งใจ และเข้าใจผู้เรียน มีความเป็นกัลยาณมิตร เพิ่มศรัทธาต่อชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ชีวิตของผู้เรียนและผู้สอนเอง มีหัวใจของความเป็นมนุษย์ ได้เรียนรู้ตนเอง เกิดการทำงานที่อยู่บนฐานของความใคร่ครวญทำให้มีการทำงานอย่างมีสติ มีเทคนิคการสอนเพิ่ม มีความ

สนใจและใคร่เรียนรู้เพิ่มเติม เกิดการทำงานร่วมกันกับคณาจารย์อื่นที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนมีจิตใจที่อ่อนโยน ลดความเห็นแก่ตัว มีจิตสาธารณะ จิตตปัญญาศึกษาจึงเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนมุมมองของตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับ จิรัชกาลพงศ์ภาคเขียว (2550) ที่ศึกษาการสอนจิตตปัญญาศึกษาภายหลังการเรียน นักศึกษาสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของตนเองในแง่มุมมองต่าง ๆ และเป้าหมายชีวิต ได้แก่ โลกทัศน์ การนิยามความสุข การนึกถึงคนรอบข้าง การนึกถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม การมีความรักความเมตตา นอกจากนั้นผู้เรียนตัดสินใจเลือกน้อยลง ฟังอย่างลึกซึ้งมากขึ้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ใจเย็น อดทน และเคารพในความหลากหลายมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จึงสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในด้านอื่น ๆ ได้อย่างครบถ้วน สามารถปะทะข้อมูลหรือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการรวมกลุ่มการเป็นประชาคมอาเซียน ซึ่งจะยกระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียนรวมทั้งประชากรในชาติสมาชิกอาเซียนให้สามารถก้าวสู่เวทีนานาชาติได้อย่างเต็มภาคภูมิ

2) ผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า นักเรียนมีคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีผลคะแนนเฉลี่ย 35.68 คิดเป็นร้อยละ 79.28 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือร้อยละ 75 และจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์คิดเป็นร้อยละ 78.57 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือร้อยละ 75 ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างทางความคิด ความรู้สึก และสร้างจินตนาการ และสุนทรียะได้อย่างสมดุล จากคะแนนซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวนีย์ จันทร์ทิ (2546) ที่ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากธรรมชาติตามรูปแบบ จิตปัญญาที่มีต่อการรับรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย โดยศึกษาเด็กอายุ 5-6 ปี ของโรงเรียนชุมชนวัด วังศิโยน จังหวัดชัยนาท จำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติตามรูปแบบจิตปัญญา ที่มีต่อการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านการอนุรักษ์ต้นไม้และการอนุรักษ์น้ำสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่มีการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมสูงขึ้นอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ อารมย์ สนานภู (2551) หนั ธาตุทอง (2552) ธีรนนท์ มีสา (2553) ที่ได้นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนแล้วพบว่า มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน การนำการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นแนวทางหนึ่งในการฝึกให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองโดยวิธีการที่หลากหลาย ได้เรียนรู้จากการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก การลงมือปฏิบัติจริง นอกจากนี้ยังเป็นพื้นฐานการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของประชาคมอาเซียน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จึงน่าจะเป็นวิธีการสอนอีกหนึ่งวิธีที่ครูผู้สอนหรือผู้ที่สนใจควรนำไปพัฒนาและประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้และพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) การปฐมนิเทศผู้ช่วยวิจัยและนักเรียนเป็นขั้นตอนที่ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งจะช่วยลดปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนให้น้อยลง และควรเตรียมสื่อรวมถึงอุปกรณ์การสอนที่จะนำมาประกอบการเรียนการสอนในแต่ละกิจกรรมให้พร้อมก่อนการปฏิบัติการสอน

2) การจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ควรให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมด้วยตนเองมากที่สุด และครูต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพื้นฐานความรู้เดิมของนักเรียนแต่ละคน

3) การจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครูผู้สอนควรปรับเวลาให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

4) ควรใช้ความละเอียดรอบคอบในการบันทึกข้อมูล โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่แสดงแนวคิดของนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ด้วยรูปแบบงานวิจัยอื่น ๆ ในลักษณะการพัฒนาที่ต่อเนื่องชัดเจน เช่น รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D)

2) ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ หรือวิธีการที่หลากหลายในการเปรียบเทียบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **แนวการจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียนระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ฉันท ชาติทอง. (2552). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย**. สงขลา: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- จิรัฐกาล พงศ์ภักดิ์. (2550). **การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธินันท์ มีสา. (2553). **การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ศาสนพิธีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประเวศ วะสี. (2549). **จิตตปัญญาศึกษา**. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2555, จาก www.semsikkha.org/paca/index.php.Option=com_contenttask&view4id=146&Item.
- โรงเรียนแสงอร่ามพิทยาคม. (2554). **รายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2554**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.]. (เอกสารอัดสำเนา).
- ลัดดา ศิลาน้อย และอังคณา ตุงคะสมิต. (2554). **การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา**. ขอนแก่น: สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิราณี อิ่มน้ำขาว และคณะ. (2553). **ผลการบูรณาการจิตตปัญญาศึกษาในรายวิชาปฏิบัติการการพยาบาลบุคคล ที่มีปัญหาสุขภาพ 3: กรณีศึกษาผู้ป่วยหนัก โรงพยาบาลโสธร**. [ม.ป.ท.]. วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.
- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. (2548). **รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.

- เสาวนีย์ จันทร์ที. (2546). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากธรรมชาติ ตามรูปแบบจิตปัญญาที่มีต่อการรับรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. ปรินิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อรอนงค์ แจ่มผล. (2552). ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- อารมย์ สนานภู. (2551). การวิจัยและพัฒนาสุขภาพด้านจิตตปัญญา สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. ราชบุรี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- อารี หลวงนา. (2552). ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษา วิชาการจัดการชั้นเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1. อุบลราชธานี: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- Kemmis, S. & Mc Taggart, R. (1992). *The Action Research Planner*. Victoria: Deakin University Press.